

**ОРГАНІЗАЦІЯ І МЕТОДИКА ВНУТРІШНЬОГОСПОДАРЬСЬКОГО КОНТРОЛЮ
ВИКОРИСТАННЯ ЗАПАСІВ НА ПІДПРИЄМСТВАХ ГАЛУЗІ МАШИНОБУДУВАННЯ**

Присвячено теоретичним та методичним засадам організації внутрішньогосподарського контролю виробничих запасів для підприємств галузі машинобудування

Актуальність теми. Сучасний стан розвитку ринкових відносин в Україні та постійна змінюваність установлених правил і законодавчих норм ведення бухгалтерського обліку на підприємствах, установах та організаціях обумовили необхідність застосування провідних надбань західноєвропейських економістів щодо обліку та контролю за їх використанням у виробничому процесі з метою підвищення ефективності виробництва, і як наслідок – підтримання конкурентоспроможності вітчизняних підприємств не лише на теренах нашої держави, а й далеко за її межами.

Наявність на машинобудівних підприємствах матеріальних ресурсів обумовлює ведення контролю і аналізу їх використання. Запаси є важливою і значною частиною активів цих підприємств. Вони займають особливе місце у складі майна та домінуючі позиції у структурі витрат цих господарюючих суб'єктів. Запаси відносяться до складу оборотних активів тому, що можуть бути перетворені на грошові кошти протягом року або одного операційного циклу. При визначенні результатів господарської діяльності підприємств та при висвітленні інформації про їх фінансовий стан, цим активам приділяється серйозна увага.

Без контролю цикл управління залишається незакінченим, оскільки результати управління не перевірені та не піддані об'єктивній критиці для виявлення можливих адміністративних прорахунків, правових порушень, відхилень від стандартів або недотримання управлінських принципів.

Вивчення закономірностей та форм контролю здійснюється під кутом зору відношення суб'єкта до об'єкта, що розглядає об'єкт на стадіях його виникнення, становлення і розвитку. Контроль покликаний корегувати поведінку підконтрольного об'єкта та спрямовувати процес управління до формування ідеальної моделі.

Сутність контролю як відносно відокремленої частини полягає у перевірці відповідності діяльності підконтрольного об'єкта тим настановам, які цей об'єкт отримав від управлінської ланки [3].

Як система спостереження і перевірки процесу функціонування відповідного об'єкта, контроль здійснюється з метою встановлення відхилень від заданих параметрів. Процес контролю передбачає вивчення, виявлення, фіксацію, аналіз, порівняння проблем, а також відображення в обліку змісту господарських операцій. При цьому контроль дозволяє не лише виявляти, але й запобігати помилкам і недолікам у роботі учасників управління, шукати нові резерви та можливості.

Однією з функцій управління окремим суб'єктом є внутрішній контроль, суб'єкти якого здійснюють порівняння планових і фактичних значень параметрів, проводять аналогію з зовнішнім економіко-правовим середовищем, виявляють відхилення в параметрах, визначають оцінку небезпечності розміру відхилень для суб'єкта господарювання, виявляють фактори, що викликали відхилення, а також визначають ступінь їх впливу, проводять підготовку інформаційної бази для прийняття управлінських рішень.

Отже, внутрішній контроль – це процес, який забезпечує відповідність функціонування конкретного об'єкта прийнятим управлінським рішенням і спрямований на успішне досягнення поставленої мети [8]. Під внутрішнім контролем треба розуміти визначення, встановлення або виявлення фактів, їх співставлення із цілями і регламентами та сигналізацію компетентним органам про результати.

Для забезпечення безперебійної роботи виробництва на складах машинобудівних підприємств мають знаходитись запаси в межах норм, передбачених потребами підприємств. Саме там здійснюються операції по збереженню запасів, що надходять, а також відпуску їх у виробництво. Отже, контроль за залишками, надходженням і витратами запасів є важливою умовою для забезпечення збереження власності даних підприємств.

Ефективно побудований процес внутрішньогосподарського контролю на даних підприємствах дасть змогу провести детальний аналіз господарської ситуації і встановити чинники, що мають істотний вплив на їх функціонування; такі дії дозволять підвищити ефективність функціонування господарюючих суб'єктів та отримати майбутні економічні вигоди.

Висвітленням теорії і практики контролю запасів в сучасних ринкових умовах господарювання займалися такі вчені як Пушкар М.С., Сопко В.В., Бутинець Ф.Ф., Голов С.Ф., Лемешівський В.І., Вітвицька Н.С., Дем'яненко М.Я., Кузьмінська О.Е., Чебанова Н.В., Бордаш С.В., Попович П.Я., Усач Б.Ф. та інші [7].

На підприємствах галузі машинобудування особливо важливе значення має правильна та раціональна організація внутрішнього контролю, так як, маючи навіть грошові, матеріальні та трудові ресурси, без чіткої організації контролю вони не зможуть функціонувати на рівні, який забезпечував би їм отримання максимально можливих прибутків.

Постановка проблеми. Значна матеріаломісткість виробництва та складність технологічного процесу машинобудівних підприємств передбачає використання значної кількості виробничих запасів, одні з яких становлять основу готової продукції (мідь, залізо, агрегати, розгінні колони тощо), а інші забезпечують здійснення виробничого процесу. Як показали дослідження, стан контролю за використанням виробничих запасів на машинобудівних підприємствах не відповідає сучасним вимогам управління собівартістю продукції. Зокрема показники собівартості вироблених машин та механізмів, а також величина матеріальних витрат контролюються, як правило, в кінці місяця. Недостатньо взаємодіють функції управління підприємством, внаслідок чого одержану контрольну інформацію лише частково використовують при здійсненні оперативного аналізу. Крім того не проводиться поточний (оперативний) облік відхилень від визначених норм витрат матеріалів за місяцями їх виникнення у розрізі декад місяця.

Метою даної статі є розгляд та аналіз існуючих теоретичних положень внутрішньогосподарського контролю виробничих запасів на машинобудівних підприємствах: дослідження існуючого досвіду методики і організації контролю запасів та впливу рівня забезпеченості ними на фінансові результати підприємств задля підвищення організації і методики контролю їх використання господарюючими суб'єктами.

Викладення основного матеріалу дослідження. Основною метою внутрішнього контролю є об'єктивне вивчення фактичного стану справ на досліджуваній підприємствах, виявлення та попередження тих факторів і умов, які негативно впливають на виконання прийнятих рішень і досягнення поставленої мети, та доведення цієї інформації до органу управління.

Елементи внутрішнього контролю були розглянуті Дікань Л.В. [4], їх можна систематизувати так, як показано на рис. 1.

Рис. 1. Елементи внутрішнього контролю запасів

Предметом контролю операцій із запасами є господарські процеси та операції, пов'язані з наявністю, рухом і використанням виробничих запасів, а також відносини, що виникають при цьому всередині підприємств і за їх межами.

Виходячи із цілей, яких необхідно досягнути контролеру при дослідженні операцій із запасами, формуються об'єкти контролю, а саме:

- 1) елементи облікової політики, що включають:
 - перелік витрат, що включаються до первісної вартості;
 - метод оцінки та списання виробничих запасів;
- 2) операції з обліку виробничих запасів;
- 3) записи в первинних документах, облікових регістрах та звітності;
- 4) інформація про порушення порядку ведення бухгалтерського обліку, недостачі, зловживання, які знайшли підтвердження в актах інвентаризації, перевірок, висновках аудиторів.

Суб'єктами внутрішнього контролю є:

- управлінський персонал та спеціалісти, до функцій яких входить попередній, поточний та подальший контроль;
- обліковий персонал на чолі з головним бухгалтером;
- спеціальні внутрішні контролюючі служби, які створені на підприємстві з метою проведення контролю (інвентаризаційна комісія) [6].

Відповідальність за розробку та практичне ведення системи внутрішнього контролю повинна покладатись на керівництво економічного суб'єкта. Саме від нього залежить, щоб система внутрішнього контролю відповідала розмірам і специфіці діяльності підприємства, функціонувала регулярно та ефективно.

Таким чином, внутрішній контроль на машинобудівних підприємствах повинен виконувати такі завдання:

- давати інформацію щодо процесів, які відбуваються у суб'єкта господарювання;
- допомагати приймати найдоцільніші рішення із загальних та спеціальних питань розвитку підприємства;
- давати можливість судити про правильність прийнятих рішень, своєчасність і результативність їх виконання;
- давати змогу своєчасно виявити та усунути ті умови і фактори, які не сприяють ефективному веденню виробництва і досягненню поставленої мети;
- давати змогу скоригувати діяльність суб'єкта господарювання або окремих його виробничих підрозділів;
- давати можливість встановити, які саме служби і підрозділи підприємства, а також напрямки його діяльності сприяють досягненню поставленої мети і підвищенню результатів діяльності підприємства.

Перевагою внутрішнього контролю є те, що він здійснюється у формі попереднього, поточного (оперативного) і подальшого; може бути документальним, фактичним і комбінованим [1]. У зв'язку з цим внутрішній контроль є одним із найефективніших при вмілому використанні функцій контролю органами управління.

Внутрішній контроль має свій предмет, об'єкти та суб'єкти здійснення. Предметом внутрішнього контролю є усі процеси та явища, що пов'язані з господарською діяльністю підприємства, при цьому межі внутрішнього контролю сягають від прийняття управлінського рішення до визначення його результатів.

На досліджуваних підприємствах внутрішній контроль діяльності цехів, бригад, ділянок та інших внутрішньогосподарських формувань проводиться в основному керівниками та спеціалістами при виконанні ними своїх функціональних обов'язків, а також штатними контролерами.

Повне та ефективне виконання функцій контролю може бути забезпечене за наявності у суб'єкта контролю певних владних повноважень:

- 1) безперешкодного доступу до інформації та документів з метою їх перевірки;
- 2) вимагати та отримувати у встановлені терміни необхідні відомості та пояснення;
- 3) надавати об'єктам контролю настанови та пропозиції для усунення виявлених недоліків і порушень;
- 4) ставити перед компетентними органами питання про призупинення розрахунково-касового обслуговування тих об'єктів контролю, які не виконують законних вимог контролюючої установи;
- 5) порушувати питання про притягнення до адміністративної відповідальності посадових осіб, винних у порушеннях та невиконанні законних вимог суб'єктів контролю;
- 6) передавати матеріали з ознаками зловживань до правоохоронних органів для кримінального переслідування порушників;
- 7) оприлюднювати через засоби масової інформації результати контрольних процедур.

Основними джерелами інформації для перевірки матеріально-виробничих запасів на машинобудівних підприємствах виступають:

- товарно-транспортні накладні, вимоги, накладні, лімітно-забірні карти;
- супроводжувальні та розрахунково-платіжні документи постачальників, доручення, журнали реєстрації доручень;
- митні декларації;
- акти приймання матеріалів (якщо якість і кількість матеріалів, що надійшли на склад, не відповідає даним супроводжувальних документів або матеріали надійшли без документів);
- документи, що обґрунтовують купівельну ціну та первісну вартість запасів;
- матеріали інвентаризації (накази про проведення інвентаризації, інвентаризаційні описи, акти результатів контрольних перевірок цінностей, письмові пояснення матеріально-відповідальних осіб, протоколи засідань інвентаризаційних комісій);
- розрахунки природних втрат, акти псування, картки складського обліку (за кожним номенклатурним номером), матеріальні звіти, Головні книги, баланси підприємства та форми звітності.

Контроль операцій з матеріальними цінностями на підприємствах досліджуваної галузі включає вивчення стану складського господарства та збереження матеріальних цінностей, нормування витрачання, оприбуткування, правильності оцінки купованих матеріальних цінностей, використання запасів на виробництві, перевірка операцій з МШП.

Зазвичай, на більшості вітчизняних підприємств окремого підрозділу, що займається питаннями внутрішньогосподарського контролю не створюється. Контроль за надходженням, рухом, наявністю та вибуттям товарно-матеріальних цінностей покладається на постійно діючі інвентаризаційні комісії.

В організації контрольного процесу на даних підприємствах розрізняють три етапи [5]:

- 1) підготовка даних для контролю;
- 2) перевірка даних різними прийомами контролю;
- 3) узагальнення результатів контролю.

Перший етап – комплекс робіт, який забезпечує підготовку різних необхідних даних, і насамперед носіїв інформації про господарські факти, до контролю (перевірки).

Підготовчий етап передбачає кілька видів робіт: визначення об'єктів перевірки, перевірка справжності та вірогідності інформації про господарські факти – явища або процеси, – арифметична і логічна їх перевірка.

Другий етап – перевірка (контрольна обробка) даних та інформації різними методами контролю з метою виявлення відповідності або невідповідності здійсненого господарського факту (операції) передбаченим нормативним документам – закону, кошторису, квоти, норми тощо.

Третій етап – узагальнення результатів контролю методом оформлення та підготовки висновків і реалізація результатів контролю.

У процесі контролю діяльності підрозділів на підприємствах використовують документи, якими оформлено господарські операції, облікові реєстри, звітні форми, закони (нормативні акти), методичні рекомендації, що безпосередньо стосуються того чи іншого аспекту діяльності підрозділу, який перевіряють. Організація проведення перевірки починається з визначення об'єкта, далі формують групу, що має здійснити перевірку. Це один з найважливіших видів робіт. До складу групи залучають досвідчених спеціалістів, обізнаних з технологією й організацією роботи, що виконується в підрозділі і яку перевірятимуть. Свою роботу група буде за планом-графіком.

Послідовність перевірки матеріальних цінностей повинна здійснюватись наступним чином:

- Вивчення складу і структури матеріальних цінностей, ознайомлення з умовами їх зберігання;
- Підтвердження правильності оцінки запасів та відображення операції за їх надходженням та використанням в обліку;
- Оцінка системи внутрішнього контролю за використанням сировини і матеріалів у виробництві;
- Підтвердження достовірності визначення та відображення зносу МШП;

– Оцінка якості проведення інвентаризації матеріальних цінностей;

– Підтвердження достовірності оформлення та відображення на рахунках типових господарських операцій.

При здійсненні контролю облікового процесу передбачено використання спеціальних процедур до яких належить [2]:

- санкціонування господарських операцій;
- розподіл прав, обов'язків і відповідальності;
- документування господарських операцій;
- підзвітність;
- дотримання національних положень (стандартів) бухгалтерського обліку;
- обмеження доступу до актів;
- інвентаризація і документальний контроль.

Необхідними умовами збереження товарно-матеріальних цінностей є правильна організація складського господарства та контроль пропускної системи на підприємствах, а також забезпечення необхідними кадрами служб матеріально-технічного постачання та збуту продукції.

Висновки та перспективи подальших досліджень.

Визначення, регулювання та відображення результатів контролю запасів на машинобудівних підприємствах повинно стати обов'язковою роботою. На сьогоднішній момент, сутність контролю узагальнення результатів запасів на цих підприємствах полягає в перевірці стану інвентаризаційної роботи і якості проведених інвентаризацій на них.

Ефективне поєднання органолептичних методичних прийомів, вибіркового і суцільного спостережень у внутрішньому контролі, розрахунково-аналітичних методичних прийомів, документальних методичних прийомів та контрольних процедур дасть змогу проконтролювати раціональне їх використання та забезпечити оптимізацію витрачання матеріалів, і, як результат, підвищення ефективності виробничого процесу.

Список використаної літератури:

1. *Вітвицька Н.С., Кузьмінська О.Е.* Контроль і ревізія: Навч.-метод. посібник для самост. вивч. дисц. – К.: КНЕУ 2003. – 166 с. 2. *Голов С.Ф.* Фінансовий облік: Підручник 4-е вид. – К.: Лібра 2005. – 976 с. 3. *Дерій В.А.* Контроль і ревізія. – Бучач: МІФ 2003. – 54 с. 4. *Дікань Л.В.* Контроль і ревізія: Навчальний посібник. – Київ.: Центр навчальної літератури 2004. – 245 с. 5. *Дикаленко М.* Сладские запасы / М. Дикаленко, Э. Московчук // Бизнес. – 2009. – № 49. – С. 66-68. 6. *Кодацкий В.П.* Пути эффективного управления оборотными активами промышленных предприятий / В.П. Кодацкий // Актуальные проблемы экономики. – 2008. – № 4. – С. 149-154. 7. *Пух Л.О.* Удосконалення обліку, аналіз та контроль ефективного використання виробничих запасів підприємства / Л.О. Пух // Финансовые рынки и ценные бумаги. – 2009. – № 19. – С. 14-16. 8. *Усач Б.Ф.* Контроль і ревізія. Підручник. – К.: Знання – Прес, 2002. – 253 с.

ПАНІБРАТОВА Світлана Володимирівна – магістр ДВНЗ “Київський національний економічний університет ім. В. Гетьмана”